

ביאורים

רבא מבין שלא ייתכן דמיון בין מזגו של אדם אחד למזג חבריו, אמנם בסוג השפע האלוהי שפעל ברגע לידתם, ייתכן שישותו. לכן מעלה הוא אפשרות אחרת למציאת כח הנבואה שבחכמים. אם יימצא חכם האומר חידוש שאמר רבי עקיבא, זו ההוכחה. רבא מודה שאמנם ההבדל בין אדם לאדם הינו לעיתים אך ורק תוצר של השוני הגשמי ביניהם, אולם כאשר אנו רואים שני אנשים שהפער בין יכולות ההשגה והחידוש שלהם הוא עצום לאין שיעור, קשה לומר שזוהו ההבדל היחיד. קרוב לוודאי שסוג השפע שפעל ברגע לידתם, היה שונה. על רבי עקיבא נאמר שהיה דורש אפילו את התנין שעל גבי האותיות בספר התורה. הוא הגיע בחכמתו למקומות אליהם מעט מאוד חכמים הגיעו, ואם אף על פי כן קם חכם ואומר דבר כרבי עקיבא, כאשר לא ייתכן ביניהם שום שיתוף, בזה תוכר נבואתו.

לרב אשי אין די בהסברים אלו בכדי לנמק את נבואת החכם. דרכי הבורא והסיבות לקבלת החכמה, נעלמות הן מאיתנו. ייתכן שחכם בדורנו יעלה חידוש זהה לדברי רבי עקיבא, מסיבה שאינה ידועה לנו. אף על פי שמעלת רבי עקיבא גבוהה מאד, אולי בצד מסויים תיתכן ביניהם השתוות. לכן מסביר רב אשי, שאת נבואת החכמים נמצא בחכם המכוון להלכה למשה מסיני. ב'הלכה למשה מסיני' נכללים דינים והלכות שאין מקורם בדרך של לימוד וסברה, אלא במסורת, ללא כל טעם שאנו יכולים להשיג. למרות גדולת החכם, אין הוא מסוגל להגיע להלכה למשה מסיני, ואם אף על פי כן הוא זוכה לכוון אליה, הרי שעשה זאת מכח הנבואה שבחכמים.

חכם, אם כן, עדיף מנביא. היכן ניתן לראות זאת? הר"ן מציג כאן שני יתרונות:

א. הנביא, כפי שהזכרנו, יכול לומר רק מה ששמע, מבלי להוסיף את פירוש הנבואה לדעתו. שכלו של החכם, לעומת זאת, מעורב בפסיקה בצורה מוחלטת, וחובה עלינו לשמוע לו גם אם אנו סבורים שהוא טועה.

ב. חובת השמיעה לדברי החכמים, אינה תלויה כלל בנביא, ולכן גם אינה מאוימת על ידיו. אם יבוא הנביא ויאמר שלא לשמוע אל חכמי התורה, אין לשמוע לו כלל. היכולת להכיר בנביא אמת, לעומת זאת, תלויה בחכמים. רק חכמי התורה יכולים לומר על אדם שהוא באמת נביא ה' לאור הקריטריונים שהתורה מסרה, ושאליהם הגיעו החכמים על ידי שכלם.

הרחבות

• הלכה למשה מסיני

פי מה שהוא "הלכה למשה מסיני" לא ישפטהו השכל, אכל הוא למעלה הימנו. את המושג 'הלכה למשה מסיני' אנו פוגשים במשנה: "אמר רבי יהושע: מקובל אני מרבין יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרבו" [עדיית ח, ז]. לפי דברים אלו הלכה למשה מסיני כשמה כן היא, הלכה שנמסרה למשה בסיני ונמסרה דור אחרי דור.

הרמב"ם מגדיר כלל לזיהוי הלכה הנכנסת תחת הגדר 'הלכה למשה מסיני': "ועל כן כל דבר שאין לו רמז במקרא, ואינו נקשר בו, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברה, עליו לבדו נאמר, הלכה למשה מסיני" [הקדמה לפירוש המשנה].

הלכה למשה מסיני יכולה לשנות את פשט הכתובים. על עבד עברי, שרוצה להמשיך לעבוד את אדונו, ולא לצאת לחופשי לאחר שש שנות עבדות, נאמר בתורה: "והגישו אדניו אל והגישו אל הדלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אָזְנו במרצע ועבדו לעלם" [שמות כא, ו]. מפשט הכתובים עולה שמותר לרצוע את אוזן העבד בין על הדלת ובין על המזוזה. אמנם, ישנה הלכה למשה מסיני האומרת שאין רוצעים על הדלת. מדבר זה למד הגר"א: "פשטא דקרא (לפי פשט הפסוק) גם המזוזה כשרה, אבל הלכה עוקרת את המקרא... והן מגדולת תורתנו שבעל-פה שהיא הלכה למשה מסיני והיא מתהפכת כחומר חותם" [אדרת אליהו שמות כא, ו]. דברים אלו מעידים על גדולת התורה שבעל פה ועל חשיבות המסורת.

שאלות לדיון

אם ה"הלכה למשה מסיני" אינה מובנת על ידי השכל, מדוע אין זה אומר שהיא במדרגה פחותה יותר?

האם לפי דברים אלו צריך לשמוע לכל חכם? האם ייתכן לא לסמוך על חכם מסוים?

והקשה מצד נותן הצורה ולא הקשה מצד המזג, לרחוק המצא השתוותם או הפגוע. ולפיכך חדש רבא ואמר: "תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרה משמיה דרבי עקיבא בן יוסף פוותיה", והיתה פונתו: שאי אפשר שיהיו שוים מצד נותן הצורה חכם אַחַד בזמננו זה עם רבי עקיבא בן יוסף, שהרי מרחק מעלתם ושכלם (פגד) [רב] מאד, ואיך ישתתפו בזה האותות הגדול.

ועם כל זה הקשה רב אשי: "ודילמא להאי מילתא בר חד מזלא הוא", כלומר: שהסבות הרחוקות השמימיות נעלמות ממנו ואפשר שתהיה לשניהם סבה נותנת איזה האותות בדבר אַחַד ולא ימשך זה בכל, ולפיכך העלה רב אשי ואמר: "תדע דאמר גברא רבה מילתא ומתאמרה הלכה למשה מסיני פוותיה", וזה יכריח שזה בכח נבואי, כי מה שהוא "הלכה למשה מסיני" לא ישפטהו השכל, אכל הוא למעלה הימנו, כי אם ישפטהו השכל היה נמסר לחכמים כשאמר משפטי התורה ולא תצטרך עליו "הלכה למשה מסיני", ואחרי שאנו רואים שזה החכם מסכים לדבר שהוא למעלה מן השכל, על כרחנו הוא בכח נבואי שבו.

ובהיות הנביא והחכם השתתפו בכח נבואי, ויש לחכם יתרון על הנביא, שהחכם יאמר מה שיאמר כפי שכלו, ויהיה אמת או לא יהיה מצוה לעשות מעשה על פיו, מה שאין כן בנביא, יתכן לומר "חכם עדיף מנביא".

ומצד אחר ימצא שהחכם עדיף מנביא - שהאמונה בנביא תלויה בדעתו של חכם, ואין האמונה בחכם תלויה בנביא כלל. שאם יצונו הנביא שלא נשמע לחכם לא נאבה לו, אף בחינת הנביא היא נמסרת לחכם, שהרי אמרה תורה (דברים יח טו): "נביא מקרבו מאחיקו כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעו", ולא פרשה ואמרה במה יבחן אם זה נביא אמת או לא, ואף על פי שאמר (שם כא כב): "וכי תאמר בלבבך איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה', אשר ידבר הנביא בשם ה' וגו', לא יתחייב מזה שכל מה שיהיה הדבר ויבוא הוא הדבר אשר דברו ה', שזה מאמר שולל כולל ולא יתהפך, רק מחייב חלקי, ואם כן, כשאמרה תורה "אליו תשמעו", איך לא פרשה באיזה אות נשמע לו, אלא לא מסרו הכתוב אלא לחכמים. ועל זה יסדו החכמים תנאי הנביא שיצטרף להיות חכם גבור ועשיר ויתר התנאים, וכשיהיה כן ויצונו לשמור התורה או באזהרות פרטיות לשעה, נשמע אליו אם יתן אות ומופת. כן דעת החכמים הקודמים זכרונם לברכה.

והקשה - רבא שהקשה מצד "בני מזל אחד". לרחוק המצא השתוותם - לא מצוי שיהיו אנשים בעלי חומר זהה. האותות - ההתאמה. ודילמא להאי וכו' - שמא לדבר זה, בן אותו מזל הוא. העלה - הסיק. אכל - אלא. שזה מאמר שולל וכו' - כוונתו שמשפט זה לא ניתן להסיק ממנו מסקנה הפוכה. לא מסרו הכתוב אלא לחכמים - חכמים ילמדו אותנו את תנאי האמנת הנביא.

השתתפות עם ר' עקיבא

בני מזל לדבר מסוים

אמונת הנביא תלויה בחכמים

